

TEORIA FRASEOLÒGICA EN LA GRAMÀTICA CATALANA (1956)

DE POMPEU FABRA

Jordi Ginebra

Universitat Rovira i Virgili

1. INTRODUCCIÓ

Amb aquest treball volem fer una contribució a l'estudi de l'obra de Pompeu Fabra i, de manera més general, un contribució a l'estudi de la història de la lingüística catalana. Més específicament, dins el marc general del desenvolupament històric de la lingüística catalana, volem fer una petita contribució a la història de la reflexió sobre les unitats fraseològiques. De fet, no hi ha pràcticament cap treball —deixant de banda Bargalló & Ginebra (2002)— que s'ocupi d'analitzar com ha evolucionat històricament el pensament dels gramàtics i lexicògrafs catalans sobre la fraseologia, un fet d'altra banda lògic si tenim en compte que la mateixa fraseologia, com a disciplina acadèmica pròpiament dita, és molt recent: es considera que s'inicia en la dècada dels cinquanta del segle XX (CORPAS: 1996, 11) en l'àmbit de la llengua catalana, l'inici del desenvolupament sistemàtic de la teoria fraseològica és encara més tardà; és de la dècada dels noranta (GINEBRA: 2003, 26).¹

El fet que el desenvolupament de la fraseologia com a disciplina acadèmica sistemàtica comenci als anys cinquanta del segle XX —i als anys noranta en el cas de la lingüística catalana— no es contradiu amb la possibilitat d'estudiar una «història» del pensament fraseològic anterior a aquestes dates. Com han assenyalat nombrosos estudiosos, hi ha «lingüística» abans de la *lingüística* —i hi ha, per tant, «fraseologia» abans de la *fraseologia*. Les gramàtiques i diccionaris anterior al naixement de la ciència lingüística contemporània contenen la teoria lingüística vigent en

¹ De fet, per aquesta raó és lògic que la història de la teoria fraseològica tampoc no hagi rebut gaire atenció fora del domini català. De tota manera, en altres llengües s'ha fet una mica més de recerca. Vegeu, per exemple, entre altres, Montoro del Arco (2005) per a l'espanyol, Bárdosi (1990) per al francès i Bárdosi (2012) per a l'hongarès.

cada època i, per tant, encara que en determinats aspectes sigui una teoria que avui ens resulta prou llunyana, constitueix un conjunt de categoritzacions conceptuals i de pràctiques descriptives que poden ser analitzades i que, de fet, ens proporcionen coneixement sobre les llengües, sobre els mètodes d'aproximació a l'estudi dels fenòmens lingüístics i, en definitiva, sobre la història i la condició del pensament científic.

La *Gramàtica catalana* (1956) de Pompeu Fabra va ser publicada, com se sap, pòstumament (Fabra va morir el 1948) i, per tant, sense control editorial de l'autor. A més, va ser una obra redactada en unes condicions poc propícies per al treball acadèmic de qualitat: Fabra, amb més de setanta anys, vivia a l'exili, sense possibilitat de consultar amb col·legues professionals i sense possibilitat d'accedir còmodament a recursos bibliogràfics. D'altra banda, Fabra va redactar l'obra pensant en les circumstàncies polítiques en què vivien els catalans, i per això hi va pesar força l'orientació didàctica i l'objectiu pràctic: contribuir a explicar i fixar aspectes de normativa gramatical i a consolidar, en moments molt difícils, la varietat estàndard de la llengua catalana. Això no contradiu una afirmació que s'ha fet sovint sobre aquesta obra: que, en comparació amb la gramàtica de 1918/1933, és una obra de caràcter menys prescriptiu i més enfocada a fer reflexionar els lectors, que previsiblement havien de ser els mestres de català. L'obra té aquest caràcter, certament, però en bona part restringit per la peremptorietat d'atendre la conjuntura: Fabra havia de ser didàctic i clar, i això potser el va fer deixar de banda determinades observacions d'una certa complexitat. Tenint en compte tots aquests factors i limitacions, el resultat de la seva feina va ser excel·lent, com ja ha estat assenyalat pels estudiosos (COROMINES: 1956; BONET: 1989 & 1991; SOLÀ: 2009).

Fabra tracta en la *Gramàtica catalana* de 1956 de les unitats fraseològiques —les unitats lèxiques pluriverbals formades per mitjà de la fixació de combinacions de mots—, tot i que no hi dedica atenció especial ni n'organitza l'estudi d'una manera sistemàtica. No trobem pròpiament en l'obra, d'altra banda, un tractament d'aquest material enfocat des del punt de vista dels processos genètics, és a dir, dels mecanismes de «formació de

locucions»²). El marc principal en el qual insereix l'estudi de les unitats fraseològiques és el de la composició, com veurem. Quant a la terminologia, cal fer notar que Fabra no fa servir en tota l'obra —si el nostre examen ha estat correcte— cap d'aquests termes: *fraseologia*, *fraseològic*, *fraseologisme*, *unitat fraseològica*, *unitat lexicalitzada*, *lexicalització*, *unitat lèxica pluriverbal*, *sintagmació*, *compost sintàctic*, *compost sintagmàtic*, *sinapsi* (aquest darrer, com se sap, no va ser encunyat fins a l'any 1966, per Benveniste). Com acabem de dir, inclou les unitats fraseològiques en la composició i no hi al·ludeix amb cap terme tècnic específic. La denominació que utilitza més sovint és la de *locució*, d'acord amb la tradició gramatical, però sense que s'hi descobreixi la voluntat clara de fixar-la com a terme tècnic (com sí que s'ha esdevingut posteriorment en l'àmbit de la lingüística catalana). Fabra tampoc no recorre a altres expressions —de delimitació imprecisa— que tenien una llarga tradició en els estudis lexicogràfics i gramaticals, com *frase feta*, *modisme*, *gir*, *idiomatisme* o *idiomàtic*.³

2. ORGANITZACIÓ DEL MATERIAL EN LA GRAMÀTICA

Fabra tracta de les unitats fraseològiques al capítol setè de la gramàtica, dedicat a la composició (1956, 142-159). Aquest capítol està dividit en dos apartats, «Composts formats amb prefixos» (1956, 142-151) i «Els altres composts» (1956, 151-159). Les unitats fraseològiques apareixen al segon apartat. En concret, als «paràgrafs» 159, 160, 161, 162 i 164, tot i que cap d'aquests paràgrafs, tret de l'últim —i potser en part el 160—, està dedicat específicament als fraseologismes. En el segon dels apèndixs de la gramàtica hi ha igualment referències a unitats lèxiques

² Com s'indica a Ginebra (2019: 26), només en algun passatge escadusser de les *Converses filològiques* Fabra adopta, amb objectius pràctics, aquest enfocament, com ara quan proposa de crear la locució *significar comiat* o *intimar comiat*, i en algun altre moment proposa, sense més concreció, la creació de «motllos nous» per a la generació de frases fetes.

³ La paraula *fraseologia* apareix al prefaci de la gramàtica (p. VII), redactat per Joan Coromines, però no pas per fer referència a les unitats fraseològiques, sinó a l'exemplari textual de l'obra.

pluriverbals, però no les estudiem perquè, com se sap, Fabra no va ser l'autor d'aquest apèndix.

En el primer dels paràgrafs esmentats, en el qual tracta dels compostos formats per elements coordinats de la mateixa categoria (1956, 153) —bàsicament amb el propòsit de determinar si s'escriuen o no amb guionet—, Fabra al·ludeix per primera vegada dins del capítol a una classe d'unitats que avui podrien considerar-se unitats fraseològiques. Ens referim a seqüències com *vagó restaurant*, *café concert*, *cotó pólvora*, *cartó pedra*, *paper moneda* i *camisa pantalon*. En aquest mateix paràgraf, sense més comentaris (només com a mosta de compostos que s'escriuen amb guionet) addueix els sintagmes lexicalitzats *a corre-cuita*, *a mata-degolla* i *fer la viu-viu*.

En el segon dels paràgrafs al·ludits, el 160, Fabra indica per primera vegada explícitament que hi ha combinacions de mots que, encara que s'escriuen amb els elements separats —per exemple, *blat de moro*—, són «veritables mots compostos». La intenció principal del paràgraf, però, continua sent proporcionar informació ortogràfica: quines unitats s'escriuen separatament, quines no i quines s'escriuen amb guionets.

En el paràgraf següent, el 161, hi ha una referència molt breu a unitats fraseològiques que poden fer de base de nous derivats. La referència, però, continua tenint un objectiu ortogràfic: assenyalar que aquests derivats s'escriuen com si fossin mots simples. I trobem el mateix al paràgraf següent: comentaris sobre les unitats pluriverbals amb l'objectiu de fer notar quina és la manera correcta de grafiar-los.

Finalment, el paràgraf 164 sí que està dedicat a proporcionar un petit catàleg de les classes d'unitats fraseològiques, encara que també en aquest paràgraf sembla que la preocupació principal de Fabra és fer notar que en català hi ha cadenes que s'escriuen amb els elements constitutius sense separació i n'hi ha que s'escriuen amb separació —i que sovint aquesta diferència, per a una mateixa cadena, és discriminatòria del valor semàntic i sintàctic de la seqüència.

Abans d'aquests paràgrafs, però, Fabra tracta de manera esparsa i conjuntural d'algunes locucions, bàsicament als apartats dedicats a les unitats que tenen la mateixa categoria sintàctica que les locucions corresponents. Així, es refereix a les locucions conjuntives quan estudia les con-

juncions, a les locucions adverbials quan estudia els adverbis, etc. La informació que Fabra proporciona sobre la fraseologia catalana, doncs, no està concentrada en cap passatge de l'obra, sinó que figura de manera dispersa en diversos passatges de la gramàtica, i en el nostre treball el que hem volgut fer és precisament aplegar-la, sistematitzar-la i analitzar-la. Així, en l'apartat que segueix (apartat 3) presentem el que podria ser aproximadament la definició de Fabra de les unitats fraseològiques. En l'apartat 4 tractem de les diferents classes d'unitats fraseològiques i de les denominacions que el gramàtic utilitza per referir-s'hi. En l'apartat 5 fem una anàlisi de les estructures formals d'aquestes unitats, partint del material concret recollit per Fabra a la gramàtica. En l'apartat 6 plantejem una qüestió teòrica suscitada pel tractament que la gramàtica fa de certes unitats nominals de difícil conceptualització i classificació, les del tipus *vagó restaurant*. I dediquem l'apartat 7 a un parell de comentaris de qüestions que ens ha semblat interessant de destacar. Tanquem el treball amb un apartat de conclusions.

3. LA DEFINICIÓ

Fabra no intenta trobar un lloc en la gramàtica adequat per definir les unitats fraseològiques, però de fet proporciona dues definicions clares d'aquesta classe de cadenes lèxiques quan veu que és convenient explicar, precisament, que hi ha en la llengua catalana seqüències de mots que tenen el valor d'un mot. La primera apareix —potser de manera una mica imprevisible— a l'apartat dedicat al *terme predicatiu*, com un aclariment pel fet que els adjectius poden tenir altres funcions que la de complement determinatiu (especificatiu) i la de complement circumstancial (*predicatiu*):

Si un adjectiu adjuntat a un nom, no com a complement determinatiu d'aquest nom, sinó com un afegitó explicatiu, és susceptible d'esdevenir l'equivalent d'un complement circumstancial, altres vegades aquest afegitó forma amb el nom una locució que, deixant d'ésser copsada com un agregat de mots, signes cadascun d'una idea, arriba a ésser l'equivalent d'un simple mot, ço és, el signe d'una idea única: *argent viu*, per exemple, és el nom d'un metall altre que l'argent: el mercuri (FABRA: 1956, 78).

La segona figura, ja de manera més previsible, a l'apartat dedicat als «Altres compostos»:

Hi ha conjunts de mots com *blat de moro* que, malgrat escriure's sense ajuntar els seus elements constitutius, són veritables mots composts. Per a denominar un cert cereal exòtic, s'adoptà, un dia, el conjunt format pel nom d'un altre cereal, *blat*, acompanyat d'un complement, *de moro*: aquell cereal fou, així, denominat *blat de moro*. Aquesta denominació, deixa d'ésser copsada com un agregat de mots, signes cadascun d'una idea (concepció analítica), per a esdevenir l'equivalent d'un simple mot, ço és, el representant d'una idea única (concepció sintètica). D'altres exemples són *esperit de vi*, *ull de poll*, *carn d'olla*, *cuc de seda*, *fum d'estampa*, *agulla de cap*, *mestre de cases* (FABRA: 1956, 153).

En un altre passatge es torna a referir a les unitats fraseològiques descrivint-les com a compostos «originats per la sintetització d'un conjunt de mots formats segons les regles sintàctiques ordinàries» (FABRA: 1956, 154) i com a compostos «nats d'un conjunt de mots format segon les regles sintàctiques ordinàries» (FABRA: 1956, 156), i especifica que aquests compostos s'escriuen en general «sense que cap senyal extern indiqui que el conjunt, sintetitzat, és esdevingut un mot compost; així, *argent viu*, *blat de moro*, conjunts sintetitzats, s'escriuen com els conjunts no sintetitzats *argent fos*, *blat de Romania*» (FABRA: 1956, 156).

Les definicions i les explicacions són clares i sòbries (adequades per a una gramàtica que, com hem dit, volia ser sobretot didàctica i pràctica), i presenten, a més, la particularitat que Fabra es permet apartar-se lleugerament de la terminologia de la tradició gramatical amb l'expressió *conjunt sintetitzat* (vegeu també 157 i 158), que, tot i que innovador, no deixa de ser comprensió assequible. Malgrat això, Fabra no desenvolupa gaire més al llarg de la gramàtica, en la presentació de les diferents unitats fraseològiques, les conseqüències de la idea que aquestes unitats representen una «concepció sintètica», i es limita més aviat a seguir la terminologia i els esquemes nociònals tradicionals, i això li impedeix fer aportacions de més consistència —per exemple, no reflexiona sobre el fet que les locucions conjuntives que recull contenen totes l'element *que*, que per ell mateix ja té valor conjuntiu, i que obligaria a intentar explicar de quina

manera llavors aquestes locucions també vehiculen una «concepció sintètica».

4. CATEGORIES FRASEOLÒGIQUES

Per classificar les unitats fraseològiques —que, convé insistir-hi, són tractades com a casos de composició—, Fabra utilitza, com a termes gramaticals ordinaris, sense donar cap mostra d'estar conceptualitzant res que necessiti destacar-se especialment, els sintagmes següents (d'altra banda corrents en la tradició gramatical). D'una banda, *locució conjuntiva* —«la llengua posseeix, com a subordinants de proposició, una munió de conjuncions i locucions conjuntives» (FABRA: 1956, 100; vegeu també 103, 158)—, que il·lustra amb cadenes com *ja que, encara que, sols que, només que, així que, tot seguit que, bé que, per bé que* i altres. De l'altra, *locució adverbial* —«S'usen llargament (alguns exclusivament) com a modificadors d'adjectius i d'adverbis o locucions adverbials» (FABRA: 1956, 82), «Els adverbis i locucions adverbials de temps són» (FABRA: 1956, 83; vegeu també 91, 141, 154, 158)—, que exemplifica amb conjunts com *tant més, pel cap alt, ben bé, ultra mesura, ça i lla, de seguida, tot seguit, de matí, a punta de dia, a trenc d'alba, al més, al menys* (els dos darrers com a modificadors d'adverbis) i altres. I, finalment, *locució prepositiva* —«Els circumstancials de temps són introduïts amb diferents preposicions i locucions prepositives» (FABRA: 1956, 73), «La llengua posseeix, encara, un gran nombre de locucions prepositives» (FABRA: 1956, 74; vegeu també 71, 75, 76, 93, 98, 158)—, que mostra per mitjà de seqüències com *a causa de, a despit de, a excepció de, a fi de, a desgrat de, a tall de, a favor de, en contra de, a sabuda de, en esguard de, cap a, dret a* i altres —en una ocasió, per referir-se a *per a*, fa servir l'expressió *preposició composta* (FABRA: 1956, 86). De fet, en el paràgraf 164 de la gramàtica, hi llegim això: «Hi ha un gran nombre de conjunts més o menys sintetitzats que fan dins la frase l'ofici d'un adverbi, d'una preposició o d'una conjunció: són les anomenades locucions adverbials, prepositives i conjuntives» (FABRA: 1956, 158).

En canvi, Fabra només recorre una vegada a l'expressió *locució verbal* —quan vol fer notar que hi ha expressions que lexicalitzen noms amb

diminutius, com ara *fer denteta* o *fer l'aleta* (FABRA: 1956, 117),⁴ dues a l'expressió *locució adjectiva* (FABRA: 1956, 78 i 154) —per referir-se a cadenes com *d'or* o *de pedra*—,⁵ i cap a l'expressió *locució nominal*, tot i que sí que fa servir una vegada el mot *locució* (sense l'adjectiu *nominal*) per referir-se a les locucions nominals —en concret, per explicar que els adjectius poden formar amb els noms conjunts que són l'equivalent d'un mot, com *argent viu* (FABRA: 1956, 78). En altres passatges usa *locució numeral* (FABRA: 1956, 33) —per a *un centenar de*, *un miler de*, *un milió de*, *una dotzena de*— i *locució numeral o quantitativa* (FABRA: 1956, 36) —per a *un grapat de*, *gota de*—.⁶ A més, aquestes referències a les locucions altres que les adverbials, prepositives i conjuntives apareixen gairebé totes fora del capítol de la composició.

La pregunta lògica del lector seria aquesta: ¿Per què Fabra no va donar, en algun lloc de la gramàtica (en concret, en el capítol de la composició, ja que totes aquestes formacions són tractades com a compostos), la llista completa de les classes de locucions? ¿Per què la referència a alguna d'aquestes classes apareix fora del capítol «adequat»? ¿I per què no va utilitzar el terme *locució nominal* si, com hem dit, són aquestes unitats les que ocupen més espai de reflexió a la gramàtica?

La resposta és que probablement Fabra no va tenir interès a sistematitzar aquest punt, i que es va limitar a seguir la tradició gramatical i lexicogràfica, que —per raons que ara no ens podem entretenir a explicar— utilitzava prou les denominacions *locució adverbial*, *locució prepositiva* (o *preposicional*) i *locució conjuntiva* (o *conjuncional*) i, en canvi, feia servir poc les expressions *locució adjectiva* (o *adjectival*) i *locució verbal*, i

⁴ Apareix una altra vegada el sintagma *locució verbal* a la pàgina 154, entre claudàtors, probablement atribuïble a la intervenció de Joan Coromines.

⁵ La de la pàgina 154 —que apareix per designar unitats com *verd fosc*, *blau marí* o *groc canari*— és possible que també calgui atribuir-la a la intervenció de Coromines.

⁶ Hem de corregir un error de Ginebra (2019: 25), on es deia que Fabra mai va tractar a les gramàtiques de la sintagmació —per a ell, composició— que dona com a resultat verbs i adjectius (és a dir, de les locucions verbals i adjectives). Ni que fos ben de passada, com acabem de veure, sí que es va referir a la *Gramàtica catalana* a aquestes dues classes de locucions.

gairebé gens el terme *locució nominal* (BARGALLÓ & GINEBRA: 2002) —en part perquè les unitats pluriverbals nominals es tractaven, molt més freqüentment que les altres unitats pluriverbals, en el capítol de la composició, i per tant ja no calia recórrer a un nom específic per designar-les en altres apartats de les gramàtiques. De fet, el mateix *Diccionari general de la llengua catalana* (FABRA: 1932) recollirà després unitats sintagmàtiques lexicalitzades de tota mena, però només marcarà amb especificació categorial les locucions adverbials, prepositives, conjuntives i adjectives (GINEBRA & MONTSERRAT: 2000, 368).⁷ En rigor, el cert desinterès de Fabra per ser més precís en aquest punt es fa palès pel fet que la mateixa paraula *locució* és utilitzada de vegades de manera ambigua: pot designar una unitat fixada (fraseològica, doncs —un compost, per a Fabra) i pot designar un sintagma lliure.

En la pràctica, la gramàtica de Fabra —deixant de banda les categoritzacions explícites i les etiquetes— recull material fraseològic divers, que apareix al llarg de l'obra com a exemple o il·lustració de diferents qüestions no sols en les pàgines dedicades a «Altres compostos», sinó també en altres apartats, com ja hem dit. Això permet fer-se una idea una mica més precisa de la seva visió d'aquesta classe d'unitats. En els paràgrafs que segueixen mostrem quin és aquest material, i en fem una breu anàlisi.

⁷ El fet s'explica en part perquè les locucions nominals i verbals tenen normalment (en el cas de les verbals, sempre) «forma», respectivament, de sintagma nominal i de sintagma verbal, i per tant apareixien habitualment en articles lexicogràfics corresponents a noms i a verbs. En canvi, una locució adverbial, per exemple, pot aparèixer en un article dedicat principalment a una preposició, i per tant és lògic que es marqui que pertany a una categoria diferent de la de l'entrada. Cal fer notar, d'altra banda, que Fabra utilitza a la gramàtica de 1956 les expressions *locució conjuntiva* i *locució adjectiva* i, en canvi, a la «Llista d'abreviatures» del diccionari de 1932 canvia *conjuntiva* i *adjectiva* per *conjuncional* i *adjectival*, malgrat que al cos de l'obra no hi ha entrada per a *conjuncional* i sí que es recull el terme *locució conjuntiva* (s.v. *conjuntiu*) —en canvi, es recull *adjectival*.

5. EL MATERIAL FRASEOLÒGIC DE LA GRAMÀTICA

Quant a les locucions nominals, si a la gramàtica de 1912 només havia esmentat casos d'unitats formades per dos substantius units per la preposició *de* (*mestre de cases*, *blat de moro*), a la gramàtica de 1956 Fabra (1956, 153-154) incorpora casos en què la base és [N + Adj] (*argent viu*, *targeta postal*, *estat major*), casos en què la base és [Adj + N] (*baix relleu*, *lliure canvi*) i casos de [N + en + N] (*cinc-en-rama*) i de [N + N] (*vagó restaurant*) —aquests dos darrers tipus són més problemàtics a l'hora de categoritzar-los com a unitats fraseològiques (per al darrer, vegeu l'apartat 6). Quant a les locucions adjectives, la gramàtica en presenta del tipus [de + N] (*de pedra*) i del tipus [Adj + N] i [Adj + Adj] (*blau cel*, *blau mari*). Pel que fa a les locucions verbals, com hem dit, Fabra n'addueix només per mostrar que poden lexicalitzar noms amb diminutius (*fer denteta*), que poden lexicalitzar compostos escrits amb guionet (*fer la viu-viu*) i, en una nota a peu de pàgina, sense gaire explicació, en fa una petita relació (*fer aparers*, *fer farons*, *fer forrolla*, *fer ali*, *fer denteta*, *prendre a dents*, *donar abast*, *anar de tort*, *haver esment*) (FABRA: 1956, 154) —es tracta d'un passatge poc estructurat, potser reelaborat, sense haver-hi reeixit, pel curador de l'obra.

Les locucions prepositives que es consignen a la gramàtica estan constituïdes formalment, en la majoria de casos, per dues preposicions, seguint l'esquema [prep + prep] (*abans de*, *cap a*, *dins de*, *damunt de*), o per l'esquema [prep + N + prep] (*a causa de*) —en algun cas [prep + Det + N + prep] (*al voltant de*). Però també en trobem que segueixen altres esquemes: [prep + Adj] (*a mitjan*), [prep + prep + prep] (*en contra de*), [prep + Part + prep] (*a sabuda de*), [prep + Part] (*en vist*), [N + prep + N + prep] (*frec a frec de*), [prep + Q + prep] (*a menys de*), [Adv + prep] (*ensems amb*). De vegades es difícil determinar la categoria formal d'un dels elements. Això passa, per exemple, amb *gràcies a* o amb *per tal de*. ¿És *gràcies* un nom? ¿És *tal* un adjectiu?

Les locucions conjuntives que Fabra recull presenten generalment l'estructura formal [prep + que] (*amb que*, *malgrat que*, *abans que*) o [Adv + que] (*encara que*, *només que*, *mai que*), encara que també n'hi ha que mostren altres estructures (però pocs exemplars per a cada una): [Q +

Part + *que*] (*tot seguit que*), [prep + Adv + *que*] (*per bé que*), [prep + Q + *que*] (*en tant que*), [Ger + *que*] (*salvant que*), [Part + *que*] (*vist que*), [prep + N + *que*] (*a mesura que*), [Conj + *que*] (*puix que*), [Adv + V + *que*] (*ja sia que*) i [prep + Q + *que*] (*a menys que*).

Les locucions adverbials, a diferència de les altres locucions, apareixen caracteritzades, com els adverbis corresponents, des del punt de vista semàntic. Així, reunint aquestes caracteritzacions —que trobem disperses en diferents apartats—, en podem fer la relació següent: de quantitat o grau —*tant més, pel cap alt* (FABRA: 1956, 82)—, de lloc —*ça i lla* (FABRA: 1956, 82)— i de temps —*de seguida, a entrada de fosc* (FABRA: 1956, 83). Cal afegir-hi els de manera, perquè, encara que en aquest cas Fabra (1956, 81) no indica explícitament que les unitats que presenta poden ser pluriverbals, de fet n'ofereix una bona mostra: *a balquena, a bell doll, a bell ull, a bon dret, a borbolls, a cau d'orella, a coll, a contracor, a cop calent, a correquita, a degolla, a dojo, a dolls, a dret fil, a dreta llei, a dretes, a gratcient, a la babalà, a la gatzoneta, a la impensada, a la valenta, etc.*

Pel que fa a l'estructura formal de les locucions adverbials, el material ofert per Fabra és prou ric. D'una banda, trobem la configuració més usual, la de [prep + SN], amb múltiples variants: [prep + N] (*a coll*), [prep + N + Adj] (*a cop calent*), [prep + Adj + N] (*a dreta llei*), [prep + N + SP] (*a cau d'orella*), [prep + Det + N] (*a la babalà*), [prep + Det + N + SP] (*en un girant d'ulls*), [prep + Q + N] (*a tot estrop, amb prou feines*), [prep + N + prep + N] (*de bat a bat, de fit a fit*), [prep + N + i + prep + N] (*de cap i de nou*), [prep + N + i + N] (*de cop i volta*) i [prep + N + o + prep + N] (*de grat o per força*). També d'altres d'introduïdes per una preposició: [prep + Adj] (*de franc, de valent*), [prep + Det + Adj] (*a la valenta*), [prep + Part] (*d'amagat*), [prep + Det + Part] (*a la impensada*), [prep + Q + Part] (*a totes passades*), [prep + Q + prep + Q] (*a poc a poc*), [prep + V + N] (*a raja ploma*), [prep + Adj + i + prep + Adj] (*a tort i a dret*), [prep + prep + Inf] (*de per riure*). I, de l'altra, estructures diverses, de vegades amb un nombre molt reduït d'exemplars: [Det + Num] (*tot d'una*), [oració] (*si fa no fa*), [Q + Part] (*tot seguit*), [Adv + i

+ Adv] (*ça i llà*), [oració de Ger] (*això no obstant*), etc. Fabra fa notar explícitament que una locució adverbial pot contenir un compost —*a corre-cuita, a mata-degolla* (FABRA: 1956, 153)—, i posa en relleu l'existència del pseudosufix *-ons* (en diu «terminació») en la formació de moltes locucions que també incorporen una preposició inicial (FABRA: 1956, 141): *a bocons, a borbollons, a forfolons, a rebolcons, a reculons, a rodolons, a rossegons, a tomballons, a trompons, de genollons*.

Finalment, cal destacar que, entre les locucions adverbials, Fabra n'aïlla unes quantes que, com els adverbis corresponents, qualifica de *conjuncionals* —*amb tot, per això, no obstant això* (FABRA: 1956, 84 i 91). Aquí el més rellevant no és de fet que detectés locucions adverbials de caràcter conjuncional, sinó que consignés la categoria sintàctica mateixa (l'element que no modifica el verb sinó tota l'oració), amb independència que es materialitzés en una paraula o en un grup fix de paraules. Avui aquestes unitats han rebut força atenció dels gramàtics (en diuen *matisadors, connectors parentètics* i d'altres maneres), però en els anys quaranta del segle XX molt pocs lingüistes s'hi referien.

Quant a les locucions de quantitat o de grau que recull Fabra (1956, 82), assenyalem que tenen estructures relativament diverses: [Q + Q] (*tant més*), [prep + N] (*ultra mesura*), [prep + Det + N + Adj] (*pel cap alt*), [Adv + Adv] (*ben bé*), [Adj + N] (*bona cosa*), [prep + Det + Q] (*al més*). També recull locucions quantitatives que modifiquen substantius, tot i que no les designa com a tals, sinó que les fa constar, simplement, com a «conjunts» (FABRA: 1956, 31). Totes tenen l'estructura formal [*un(a) + N + de*] o bé [*N + de*]: *un munt de, una pila de, una munió de, un grapat de, un ramat de, una colla de, un raig de, un reguitzell de, un poc de, una mica de, un xic de, gota de, mica de*.

Globalment, si compararem les estructures formals de les diferents classes de locucions recollides per Fabra amb els catàlegs corresponents d'estructures formals elaborats per Lorente (2002, 843, 847-848, 850, 862, 866 i 870), comprovarem que hi ha molt poques configuracions de les catalogades per Lorente que no apareguin ja en la gramàtica de Fabra, amb l'excepció de les estructures de les locucions verbals, que, com hem vist, tot just si són tractades per Fabra.

6. ¿COMPOSICIÓ O SINTAGMACIÓ?

En el primer dels paràgrafs esmentats a l'apartat 2 d'aquest treball, en el qual tracta dels compostos formats per elements coordinats de la mateixa categoria (1956, 153), Fabra al·ludeix per primera vegada dins del capítol, com hem dit, a una classe d'unitats que avui podrien considerar-se unitats fraseològiques. Són seqüències com *vagó restaurant, cafè concert, cotó pólvora, cartó pedra, paper moneda i camisa pantalon*. Val a dir que aquestes unitats apareixien a l'original manuscrit amb un guionet intercalat (*vagó-restaurant*, etc.), i que figuren al text editat sense guió per la intervenció de Joan Coromines (SOLÀ: 2000, 161 i 164), que també és el responsable de la frase que els precedeix, que informa que aquestes unitats «de formació més recent, s'han escrit fins ara sense guionet, amb els dos membres separats» (FABRA: 1956, 153). La referència de Fabra a aquesta classe d'unitats té interès perquè avui, justament, no hi ha unanimitat en la lingüística catalana a l'hora de determinar-ne la naturalesa. Per a certs autors (per exemple, OBSERVATORI DE NEOLOGIA: 2004; COLL, MUNTANÉ & MORALES: 2015; FREIXA I ROJAS: 2015) cal classificar aquestes formacions precisament com a compostos (i estudiar-los, doncs, com a part de la composició patrimonial). En canvi, per a d'altres, com ara l'IEC (2016, 148) —que no recull els mateixos exemples, però sí *moble bar, anys llum, camió cisterna, decret llei, escola bressol, sofà llit* i altres— es tractaria d'unitats fraseològiques; en concret, de locucions nominals (i llavors cal entendre —tot i que IEC (2016) no ho diu explícitament— que han de ser estudiades com a resultat de la sintagmació, i no de la composició patrimonial).

La raó que subjau a la proposta dels autors que classifiquen aquestes unitats com a compostos és que no són el resultat de la lexicalització d'una estructural oracional (FREIXA I ROJAS: 2015, 81) —és a dir, no deriven de la fixació d'un sintagma format d'acord amb les regles ordinàries de la sintaxi catalana—, que seria la condició exigida per considerar-les unitats fraseològiques (formades per sintagmació, doncs, com sí que ho serien unitats aparentment molt pròximes com *cotxe híbrid, premsa rosa* o *reagrupació familiar*; vegeu també, en aquesta línia, LORENTE: 2002, 833 i 869). Aquesta idea té interès perquè és també la que guia el

plantejament de Fabra. Certament, com he dit, Fabra no distingeix terminològicament entre composició i sintagmació, però sí que estableix una diferenciació —de manera poc evident i poc explícita, d'acord amb l'estil general, tantes vegades destacada per la crítica posterior (SOLÀ: 2009, 311), de la seva gramàtica pòstuma— entre els «compostos» del tipus *vagó restaurant* i els «compostos» del tipus *argent viu*. Aquests darrers apareixen en un altre paràgraf —el següent—, caracteritzats precisament com a originats «per la sintetització d'un conjunt de mots formats segons les regles sintàctiques ordinàries» (FABRA: 1956, 154).

El plantejament de Fabra —que, com he dit, pot costar arribar a descobrir— és de fet el mateix que havia fet palès a la gramàtica de 1912 (tot i que dir «fer palès» també és excessiu, ja que llavors tampoc no es va mostrar generós a l'hora de donar explicacions). L'any 1912, en tractar de la composició nominal, havia fet quatre grups de compostos (FABRA: 1912, 272-274). Els tres primers corresponien als del tipus *capgros* (substantiu + adjectiu), als del tipus *llepafils* (verb + nom, d'acord amb la caracterització del moment) i als del tipus *blat de moro* (nom + *de* + nom). El quart grup eren «los compuestos elípticos» (1912, 273), que il·lustrava amb *celobert*, *aiguacuit* i *aiguamoll*, i que cal entendre com a oposats als dels altres tres grups, que no són «elípticos» perquè estan formats per la «yuxtaposición» dels elements, és a dir, seguint les regles sintàctiques ordinàries de la llengua (sense haver eliminat cap element de la seqüència que fa de base). En canvi, els el·líptics —però Fabra no ens ho arriba a explicar— estan formats amb l'elisió d'algun element que permetria reconstruir una estructura sintàctica ordinària (en el cas d'*aiguamoll*, per exemple, hi hauria el·lipsi partint de la representació mental que correspondria a una cadena com *lloc moll d'aigua*).

La distinció feta en la gramàtica de 1912 —poc explícita, i que re-troblem encara menys explícita a la gramàtica de 1956— havia estat obtinguda, amb tota seguretat, de l'obra *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin* (1874), d'Arsène Darmesteter, que establia, com el principi classificador més vàlid per a l'estudi dels mots compostos, el procés «lògic» que els havia creat, i que distingia, així, entre composició per *juxtaposition* i

composition elliptique (DARMESTER: 1874, 2-6 i pàssim), d'acord amb l'explicació que he presentat al paràgraf anterior.⁸

Els fonaments de la separació que estableixen una part important dels lexicòlegs catalans d'avui entre compostos del tipus *vagó restaurant* (unitat no fraseològica) i «sintagmatitzats» del tipus *premsa rosa* (unitat fraseològica), doncs, cal buscar-los en l'obra de Fabra i, en última instància, en la de Darmesteter (encara que cap dels dos considerés que els del darrer tipus són fraseologismes i que, per tant, cap dels dos plantejés pròpiament el problema dels límits entre els mots compostos i les unitats fraseològiques).⁹

El que també resulta interessant de tot plegat, però, és que l'altra posició, la de la gramàtica de l'IEC (2016), pot igualment considerar-se que es fonamenta en els plantejaments de Fabra. Fixem-nos que la raó per considerar *vagó restaurant* un compost (i no una locució: una unitat

⁸ És possible que aquesta distinció hagués ocupat en el pensament de Fabra més espai de reflexió del que mostren els seus textos. En tenim algun indici. Per exemple, al *Diccionari ortogràfic* (1917: 46) Fabra al·ludia a una distinció, que tot just suggeria, entre compostos *sinètics* i compostos *paratètics*, una distinció equivalent a la distinció entre compostos *el·líptics* i compostos *per juxtaposició*, però que potser en aquell moment —1917— a Fabra li semblava terminològicament més adequada. Fabra no va reprendre posteriorment, a la gramàtica de 1956, la distinció entre *sinètics* i *paratètics*, però, en qualsevol cas, pensem que el fet que s'hi referís el 1917 és precisament una mostra d'aquesta reflexió, que hauria tingut com a mínim tres estadis: el 1912 es decantava pel contrast *el·líptic/juxtaposat*, el 1917 pel contrast *sinètic/paratètic*, i posteriorment va estimar-se més no recórrer a cap terme concret. Així com la distinció *el·líptic/juxtaposat* l'havia obtinguda de Darmesteter (1874), la de *sinètic/paratètic* la devia haver obtingut de Koschwitz (1876).

⁹ La posició de Darmesteter/Fabra arriba a la lingüística catalana actual probablement a través de Badia (1962: 380) —que també distingeix entre composició el·líptica o *sinètica* (o «pròpiament dita») i composició per juxtaposició— i de Cabré & Rigau (1986: 139, 148-149). Aquestes dues autores, a més, seguint Benveniste (1966), recorren, per referir-se a les unitats nominals del segon tipus, al terme *compost sinàptic* (tot i que en rigor l'abast que Benveniste assigna al terme és prou més restringit que el que li donen Cabré & Rigau, i que l'autor francès parla de *sinapsi* —*synapsie*, en francès—, i no de *compost sinàptic*, precisament per fer notar que les unitats obtingudes per aquesta via no són compostos).

fraseològica) és el seu caràcter *el·líptic* (per continuar amb l'expressió de Darmesteter), en el benentès que la sintaxi catalana ordinària no avalaria cadenes del tipus [N + N] i, per tant, cal recórrer com a base a la representació mental que correspondria a una cadena com, posem per cas, *vagó que és restaurant* —vegeu també Gràcia (2002, 819), que escriu igualment que és discutible que aquestes formacions pugin ser generades per la sintaxi, i Benveniste (1967, 150), que afirma explícitament que aquests compostos amaguen una organització sintàctica que correspon a un sintagma definitori. Ara: resulta que les cadenes [N + N] pertanyen de fet a la sintaxi catalana i, per tant, potser no és necessari postular una el·lipsi per a l'obtenció de *vagó restaurant*. La mateixa gramàtica de l'IEC ofereix una bona síntesi expositiva de la sintaxi de les cadenes [N + N] —és el que anomenem aposicions nominals (IEC: 2016, 539-542)—, i addueix com a exemple de complement nominal apositiu, entre altres, el sintagma *una contrada plena de pobles fantasma* (IEC: 2016, 541). La cadena *poble fantasma s'erigeix*, així, en estructura sintàctica formulada segons les regles ordinàries de la sintaxi, susceptible d'esdevenir base per a un procés de lexicalització —de «sintagmació»—, com ho mostraria empíricament, precisament, la seqüència *barri fantasma* que Coll, Muntané & Morales (2015, 77) presenten com a cas documentat de neologia lèxica actual. Només que aquests autors la presenten com a cas de composició nominal patrimonial, i no pas —com també podria considerar-se, doncs— de sintagmació.

El que ens sembla més important dels desacords entre les dues anàlisis de la qüestió que examinem és que mostren que es tracta d'una qüestió complexa, encara no resolta del tot, i que Fabra probablement ja es va adonar de la complexitat de la qüestió, encara que, per raons diverses, no s'hi entretingués més. En rigor, la qüestió potser encara és més complexa del que hem fet veure aquí, ja que avui no hi ha dues posicions netament diferenciades, sinó també casos de vacil·lació.¹⁰ Així, en el voca-

¹⁰ Gràcia (2002: 819) ja indicava que casos com els de *vagó restaurant* o *verd poma* són a la frontera entre la composició «pròpia» i la composició d'origen sintagmàtic. En qualsevol cas, cal tenir en compte —i aquest és un tema que no debatrem ara— que el fet que una unitat lèxica pluriverbal tingui origen sintagmàtic no vol dir que

bulari de la recent *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, III. Lèxic* de l'Institut d'Estudis Catalans, les subentrades que són locucions estan categoritzades indicant si són locucions adjectives, adverbials, conjuntives, interjectives, prepositives i verbals; en canvi, no hi ha codi de locució nominal, i això «perquè moltes vegades les construccions nominals són a mig camí entre una locució i una unitat sintagmàtica (per exemple, en les estructures N + Adj. sovint el resultat és un tipus de N)» (IEC: 2018, 21). I, encara, hi ha casos de plantejaments prou divergents. Ginebra (2003, 34), per exemple, consideraria que unitats com *retrat robot*, *vagó restaurant* o *paquet bomba* no són compostos nominals ni locucions, sinó una altra classe d'unitats: concurrències (col·locacions) nominals classificatòries.¹¹

7. ALTRES OBSERVACIONS

Cal fer notar que Fabra no s'allibera d'una de les inconsistències més conegudes que presenta la gramàtica tradicional a l'hora de descriure les locucions prepositives, adverbials i conjuntives. És el que podríem anomenar la «sobrelematització» de les unitats. Si, per exemple, es lematitza una unitat en la forma *abans de* —i es categoritza, en conseqüència, com a locució prepositiva—, resulta natural parlar llavors —per referir-se a la caiguda de la preposició feble *de*— de «reducció» de la locució davant de la conjunció *que*: «Anàlogament, davant de la conjunció *que*, les locucions prepositives *abans de*, *per tal de*, *des de*, *fins a*, etc., es redueixen a *abans*, *per tal*, *des*, *fins*, etc. (*Abans de la seva arribada*; però *Abans que*

necessàriament —com sostenia Darmesteter— hagi d'haver estat el resultat d'una lexicalització. Així, els llenguatges d'especialitat, que, com ja va fer notar Benveniste (1966), recorren sovint a la sinapsi, creen neologismes terminològics d'aquesta classe sense que hagin passat per un procés de lexicalització.

¹¹ No m'entretindré més en aquesta qüestió. En el cas de la *Proposta* de l'IEC cal entendre que *unitat sintagmàtica*, com a oposada a *locució*, és el terme per referir-se a les unitats fraseològiques que no pertanyen a les classes següents: locució adjectiva, locució adverbial, locució conjuntiva, locució interjectiva, locució prepositiva, locució verbal i locució nominal. Tot i així, el text entre parèntesis no resulta fàcil d'interpretar.

arribi. Des d'aquell dia; però Des que va arribar)» (FABRA: 1956, 98). Però llavors es genera un doble problema. Perquè, d'una banda, la unitat *abans que* apareix igualment en la llista de les locucions conjuntives (FABRA: 1956, 100; vegeu també 103). I, de l'altra, la seqüència *abans que* també pot ser descrita com la combinació, fruit de les regles ordinàries de la sintaxi lliure, de la preposició (o l'adverbi) *abans* i la conjunció *que* —que introdueix l'oració que fa de complement de la preposició o de l'adverbi. Resulta, doncs, que una mateixa cadena pot ser analitzada de tres maneres (locució prepositiva amb «reducció», locució conjuntiva i sintagma preposicional o adverbial).¹²

En una mateixa línia de problemàtica hi ha altres «locucions» com *davant de, prop de* i *al voltant de*, que també «perden» elements en determinades configuracions: «Quan aquestes locucions regeixen un pronom personal (*mi, tu, etcètera*), els conjunts *de mi, de tu, etc.*, es troben ordinàriament reemplaçats pels possessius corresponents *meu, teu, seu, nostre, vostre*. Ex.: *Eren tots davant meu. Seien prop teu o a la vora teu*» (FABRA: 1956, 75). És el cas també de construccions com *davant de la casa*, en les quals es pot ometre la *de*, i llavors «hom diu que els mots *davant, damunt, dins, etc.*, són preposicions» (FABRA: 1956, 74).¹³

Finalment, cal fer notar que Fabra també s'adona que les unitats fraseològiques poden fer de base per a la formació de nous mots. En primer lloc, d'acord amb el que ara descriuríem com a conversió o habilitació (o lexicalització): «D'altres conjunts formats segons les regles sintàctiques ordinàries poden donar un nom o ésser usats com un nom» (FABRA: 1956, 154-155). La locució, doncs, es lexicalitza i esdevé un mot

¹² Ara deixem de banda la qüestió de la naturalesa gramatical del mot *abans* quan apareix tot sol, perquè classificar-lo com a adverbi ha estat la pràctica general de la gramàtica tradicional fins fa ben poc —una pràctica que, ben encertadament, la nova gramàtica de l'IEC (2016) ha abandonat.

¹³ En realitat no sempre és fàcil trobar un registre descriptiu que sigui coherent teòricament i que alhora pugui ser seguit còmodament per lectors de tota mena. Avui també parlem de preposicions complexes o compostes —per tant, de fet, de locucions prepositives— com *cap a* i *per a*, que «es redueixen» (perden la *a*) en certes configuracions —vegeu també Fabra (1956: 77).

nou. És el cas dels substantius *acompte*, que té com a base la locució prepositiva *a compte*; de *Déu-vos-guard* (*Els va saludar amb un Déu-vos-guard molt afectuós*), que també té com a base una unitat fraseològica —la fórmula de salutació *Déu vos guard*—, de *no-m'oblidis*, que té com a base una locució oracional, i de molts d'altres (FABRA: 1956, 154-155).¹⁴ En segon lloc, com a base per a un procés de derivació. Així, de la base fraseològica *blat de moro* —compost sintagmàtic, locució nominal— es forma per sufixació *blatdemorar*, i de la base fraseològica *lliure canvi* es forma el derivat *lliurecanvista* (FABRA: 1956, 155 i 156).¹⁵ I, finalment, com a base per a la derivació valorativa o apreciativa operada pel sufix *-et*: «El sufix intensiu *et* que trobem, per exemple, en *petitet* [...], pot també ajuntar-se a adverbis i locucions adverbials: *lluny, llunyet; aviat, aviadet; a prop, a propet; poc a poc, poc a poquet; de matí, de matinet*» (FABRA: 1956, 141).

8. CONCLUSIONS

La descripció i estudi de les unitats fraseològiques en la *Gramàtica catalana* (1956) de Pompeu Fabra no hi ocupa un lloc rellevant, i aquestes unitats hi estan presentades conceptualment i terminològicament seguint la tradició gramatical. Tot i així, l'obra conté un material fraseo-

¹⁴ Incidentalment, això pot servir per fer notar que les definicions que solem donar de *sintagmació* —estructura sintàctica lexicalitzada, lexicalització (o fixació) d'un sintagma— no són del tot precises, ja que una unitat com *acompte* és una estructura sintàctica lexicalitzada —o el resultat de la lexicalització d'un sintagma— i, en canvi, no és una unitat fraseològica (un compost sintagmàtic). La *sintagmació* és el resultat de la lexicalització d'un sintagma, efectivament, però el que caracteritza una unitat formada per *sintagmació* —una unitat fraseològica, com *a compte*— és que, a més, la unitat que es forma continua tenint propietats de «sintagma».

¹⁵ Fabra distingeix entre aquest fenomen —derivació amb una locució com a base— i el que il·lustren casos com *robavellaire* i *entotsolar-se*, que no tenen com a base una unitat fraseològica, sinó un sintagma lliure (*roba vella, tot sol*), i que descriu com el resultat «de l'addició d'un sufix de derivació [...] a un conjunt no sintetitzat» (Fabra 1956: 155). Així, *lliurecanvista* estaria format a partir d'un «conjunt sintetitzat», i *robavellaire* a partir d'un «conjunt no sintetitzat» (de tota manera, la distinció es fa més fosca a la p. 156). Avui aquest darrer procediment —però no el primer— estaria conceptualitzat com un tipus especial de parasíntesi.

lògic ric, amb mostres de gairebé totes les estructures formals que poden presentar les locucions en català (a excepció de les locucions verbals, gairebé no tractades en la gramàtica) i aquest és un fet que sens dubte cal destacar. Fabra dona mostres, a més, d'haver copsat el pinyol conceptual de les unitats pluriverbals lexicalitzades, amb les explicacions relatives al que anomena «conjunts sintetitzats», que s'oposen als «conjunts no sintetitzats», i això li permet fer distincions ulteriors en l'anàlisi de la formació de noves unitats lèxiques, com ara amb la contraposició entre una mot com *blatdemorar* (format amb una unitat fraseològica com a base) i un mot com *robavellaire* (format amb un sintagma lliure com a base). Cal destacar, també, que el fet d'emmarcar l'estudi de les unitats fraseològiques en l'àmbit de la composició li permet plantejar, ni que sigui indirectament, una qüestió conceptual, de límits entre composició i sintagmació, que encara avui no sembla resolta del tot.

Però la força conceptual i terminològica de la tradició gramatical —la força negativa— potser va ser excessiva. Per exemple, el tractament de les unitats fraseològiques es ressent d'una certa indistinció al llarg de la gramàtica —no sabem si volguda— entre el concepte de locució i el concepte (no pas el terme, que no apareix) de sintagma. Dit més clarament: Fabra presenta com a locucions —i el més segur és que el lector entengui que vol referir-se a unitats lexicalitzades— determinats sintagmes lliures, com ara la cadena *d'or* de la frase *L'anell és d'or* (FABRA: 1956, 78), de manera que no es concreta la diferència, cabdal des del punt de vista de la fraseologia, entre *d'or* —en la frase *L'anell és d'or*— i *de pedra* —en la frase *em vaig quedat de pedra* (FABRA: 1956, 79). Ens queda per saber, doncs, si es tracta d'una manca de clarificació conceptual —difícil d'acceptar, ja que, com hem vist a l'apartat 3, Fabra discriminava correctament entre «conjunt sintetitzat» i «conjunt no sintetitzat»— o si es recorre al mot *locució* per designar un sintagma lliure simplement perquè es considera una paraula que també pot usar-se sense càrrega tècnica específica.¹⁶

¹⁶ La qüestió podria ser més complexa de com la plantegem aquí. Als anys quaranta el terme *sintagma* —que Fabra, de tota manera, coneixia— encara no s'havia generalitzat en la lingüística catalana com a denominador del conjunt de paraules, organitza-

Podem donar una altra mostra de la força negativa de la tradició en relació amb el tractament de les locucions prepositives i conjuntives. Com ha fet notar Gómez Asencio (2003, 60-61) en el seu estudi de l'anàlisi de les locucions adverbials en la història gramatogràfica espanyola, la manera com una locució adverbial «equival» a un adverbi no és paral·lela a la manera com les locucions prepositives i conjuntives «equivalen», respectivament, a una preposició i una conjunció. Fabra hauria pogut destacar aquest fet i mirar d'arribar a alguna conclusió només observant el material que ell mateix havia recollit, ja que, per exemple, alguna importància deu tenir el fet que totes les locucions conjuntives que consigna en la gramàtica contenen l'element *que* —una conjunció— com a constituent final de la unitat, i el fet que totes les locucions preposicionals presenten, com a element constitutiu, com a mínim una preposició simple.

La lectura de la *Gramàtica catalana* (1956) produeix en part, doncs, una sensació estranya, perquè sovint l'exposició de les diferents matèries —també del que té a veure amb les unitats fraseològiques— segueix motlles molt tradicionals, però en altres moments Fabra prescindeix del pes de la tradició i assaja —gairebé sempre de manera molt breu— conceptualitzacions noves i suggerents, com ha mostrat en detall Sebastià Bonet (1991, 358-414). No sabem en quina mesura la necessitat de ser didàctic i clar per causa de la conjuntura social i política el va fer, volgutament, no apartar-se més de la tradició escolar. Per tant, plantejar-se com hauria estat redactada aquesta gramàtica en altres circumstàncies seria especular.

des al voltant d'un nucli, que ocupa una determinada posició sintàctica. Per tant, el recurs, amb el mateix valor, al terme locució tenia certa justificació. Però, a més, no és del tot clar que els gramàtics veiessin sempre de manera nítida que un conjunt de paraules formades amb les regles de la sintaxi lliure constituïa, precisament, un «conjunt» articulat, que ocupava una posició que també podia ocupar una paraula sola. En aquest sentit potser era més fàcil veure-ho si aquest conjunt estava lexicalitzat, perquè era més assequible llavors fer-lo equivalent a la paraula sola que, per antonomàsia, ocupava la posició sintàctica pertinent. Vegeu en aquest sentit les lúcides reflexions de Gómez Asencio (2003: 69) a pròpòsit del tractament de les locucions adverbials en la tradició gramatical espanyola.

BIBLIOGRAFIA

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1962): *Gramática catalana*, vol. II, Madrid, Gredos.
- BÁRDOSI, Vilmos (1990): «Contribution à l'histoire de la phraséologie française des origines jusqu'à Michel Bréal», *Acta Universitatis Szegediensis de Attila Jozsef Nominatae. Acta Romanica*, núm. 14 (1990), p. 61-132.
- (2012): «Histoire de la phraséographie hongroise», en Fábíán ZSUZSANNA (ed.), *Hungarian Lexicography II. Monolingual and Special Dictionaries*, Budapest, Akadémiai Kiadó, p. 109-173.
- BARGALLÓ, Maria & Jordi GINEBRA (2002): «Doctrina sobre idiomatitud y fraseología en algunas gramáticas catalanas y españolas de los siglos XVIII y XIX», en Miguel Ángel ESPARZA TORRES, Benigno FERNÁNDEZ SALGADO & Hans-Josef NIEDEREHE (eds.), *Estudios de Historiografía Lingüística. Actas del III Congreso Internacional de la Sociedad Española de Historiografía Lingüística, Vigo, 7-10 de febrero de 2001*, vol. I, Hamburg, Helmut Buske Verlag, p. 789-804.
- BENVENISTE, Émile (1966): «Formes nouvelles de la composition nominale», *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, vol. XLI, fasc. I, p. 82-95. Reproduit en BENVENISTE (1974), p. 163-176.
- (1967): «Fondements syntaxiques de la composition nominale», *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, vol. XLII, fasc. I, p. 15-31. Reproduit en BENVENISTE (1974), p. 145-162.
- (1974): *Problèmes de linguistique générale*, tom 2, París, Gallimard.
- BONET, Sebastià (1989): «Els manuals de gramàtica i la llengua normativa», en Joan MARTÍ, Lídia PONS & Joan SOLÀ (eds.), *Actes de les Terceres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 11-73.
- (1991): «Els manuals gramaticals i la llengua normativa. Estudis de gramatografia catalana», tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona.
- CABRÉ, Teresa & Gemma RIGAU (1986): *Lexicologia i semàntica*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

- COLL, Alba, M. Amor MUNTANÉ & Albert MORALES (2015): «La neologia per composició patrimonial», en Judit FREIXA, Elisenda BERNAL & M. Teresa CABRÉ (eds.), p. 71-82.
- COROMINES, Joan (1956): «Prefaci», en Pompeu FABRA (1956), p. V-IX.
- CORPAS PASTOR, Gloria (1996): *Manual de fraseologia española*, Madrid, Gredos.
- DARMESTETER, Arsène (1874): *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin*, Paris, A. Franck. Cito de la segona edició, revisada i amb un pròleg de Gaston Paris: Paris, Émile Bouillon, 1894.
- FABRA, Pompeu (1912): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Tipografia L'Avenc; Massó, Casas & C^a. Reproduït en facsímil en FABRA (2005), p. 441-946.
- (1917): *Diccionari ortogràfic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (1932): *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Catalònia. Reproduït en facsímil en FABRA (2007), p. 159-1959.
- (1956): *Gramàtica catalana*, Barcelona, Teide. Reproduït en facsímil en FABRA (2009), p. 475-835.
- (2005): *Obres completes*, direcció de Jordi Mir i Joan Solà, vol. 1, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2007): *Obres completes*, direcció de Jordi Mir i Joan Solà, vol. 5, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2009): *Obres completes*, direcció de Jordi Mir i Joan Solà, vol. 6, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- FREIXA, Judit, Elisenda BERNAL & M. Teresa CABRÉ (eds.) (2015): *La neologia lèxica catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- FREIXA, Judit & Sandra ROJAS (2015): «La neologia per sintagmació», en Judit FREIXA, Elisenda BERNAL & M. Teresa CABRÉ (eds.), p. 83-97.
- GRÀCIA, Lluïsa (2002): «Formació de mots: composició», en Joan SOLÀ *et al.* (dir.), p. 777-829.

- GINEBRA, Jordi (2003): «Fraseologia, concurrències lèxiques i llengua estàndard», en Miquel Àngel PRADILLA (ed.), *Identitat lingüística i estandardització*, Valls, Cossetània Edicions, p. 7-55.
- (2019): «Fabra, neòleg: terminologia i neologia en l'obra de Fabra», en F. Xavier FARGAS VALERO (ed.), *Fabra: converses terminològiques. Espais terminològics 2018*, Barcelona, Termcat, p. 13-47.
- GINEBRA, Jordi, Raül-David MARTÍNEZ GILI & Miquel Àngel PRADILLA (eds.) (2000): *La lingüística de Pompeu Fabra*, 2 vols., Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Universitat Rovira i Virgili.
- GINEBRA, Jordi & Anna MONTSERRAT (2000): «Tractament de les unitats fraseològiques en el diccionari de Pompeu Fabra», en Jordi GINEBRA, Raül-David MARTÍNEZ GILI & Miquel Àngel PRADILLA (eds.), vol. II, pp. 365-379.
- GÓMEZ ASENCIO, José J. (2003): «De las locuciones adverbiales, ¿qué se hizo en la tradición gramatical española?», *Interlingüística*, núm. 14 (2003), p. 59-76.
- IEC (2016): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2018): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, III. Lèxic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- KOSCHWITZ, Eduard (1876): «[Ressenya de] *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin* par Arsène Darmesteter», *Jahrbuch für Romanische, und Englische Sprache und Literatur*, vol. III [XV] (1876), p. 229-244.
- LORENTE, Mercè (2002): «Altres elements lèxics», en Joan SOLÀ et al. (dir.), p. 831-888.
- MONTORO DEL ARCO, Esteban Tomás (2005): *Aproximación a la historia del pensamiento fraseológico español*, Granada, Editorial de la Universidad de Granada.
- OBSERVATORI DE NEOLOGIA (2004): *Metodologia del treball en neologia: criteris, materials i processos*, Barcelona, Institut Universitari de Lingüística Aplicada de la Universitat Pompeu Fabra.

- SOLÀ, Joan (2000): «El manuscrit de la gramàtica pòstuma de Fabra», en Jordi GINEBRA, Raül-David MARTÍNEZ GILI & Miquel Àngel PRADILLA (eds.), vol. I, p. 141-190.
- (2009): «Les gramàtiques de Pompeu Fabra de 1956 i 1946», en Pompeu FABRA (2009), p. 273-457.
- SOLÀ, Joan, *et al.* (dir.) (2002): *Gramàtica del català contemporani*, 3 vols., Barcelona, Empúries.